ko‘radi, sabab-oqibatni tizimli tushunadi, dalilga tayangan xulosa chiqaradi va barqaror rivojlanish nuqtayi nazaridan baholay oladi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, global jarayonlar geografiyasini o‘qitishning zamonaviy metodologik negizi tizimli, integrativ, kompetensiyaviy va muammoli-tadqiqiy yondashuvlarning uyg‘unlashuvidan iborat bo‘lib, bu yondashuvlarning barchasi, oxir-oqibat, o‘quvchini nazariy bilim bilan real hayotiy vaziyat o‘rtasidagi ko‘prikni mustaqil qura olish ko‘nikmasiga yo‘naltiradi. Ana shu ko‘prikni qurishning eng samarali vositalaridan biri sifatida keyingi bo‘limda ko‘rib chiqiladigan real voqealar (case-study) va mediapedagogika materiallari alohida ahamiyat kasb etadi. Real voqealar asosida o‘qitishning nazariy-pedagogik asoslaridan yana biri-o‘qitish va baholashning formatif (rivojlantiruvchi) yondashuvini kuchaytirishdir. Tahliliy darslarda o‘quvchi yakuniy to‘g‘ri javobdan ko‘ra, tahlil jarayonining sifatiga ko‘proq ehtiyoj sezadi: savol qo‘yish, faraz ilgari surish, dalil tanlash, mantiqiy xulosa chiqarish, qarama-qarshi dalillarni rad etish yoki qabul qilish. Shuning uchun o‘qituvchi baholash mezonlarini (rubrikalar) oldindan aniq belgilashi, jarayon davomida fikr-mulohaza (feedback) berishi, o‘quvchiga o‘z ishini qayta ko‘rib chiqish imkonini yaratishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abdullayeva D.N. Geografiya ta’limida zamonaviy yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar: O‘quv-uslubiy qo‘llanma. — Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2022. — 118 b.
2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: TDPU, 2006. — 160 b.
3. Axmedjanov M.M., Xo‘jayev B.Q., Hasanova Z.D. Pedagogik mahorat. — Toshkent, 2008.
4. Baratov P., Mamatqulov M., Rafiqov A. O‘rta Osiyo tabiiy geografiyasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2002.
5. Ro‘ziyev N.M. Geografiya fanini o‘qitishda geoaxborot tizimlaridan foydalanish. — Toshkent, 2020.
6. Qurbonniyazov R. Geografiya o‘qitish metodikasi. --- Urganch, 2001.
7. Vaxobov H. Geografiya ta’limi metodikasi. --- Toshkent, 2007.
8. Баранский Н.Н. Методика преподавания экономической географии. — М.: Просвещение, 1990. — 303 с.
9. Максаковский В.П. Географическая картина мира. В 2 кн. — М.: Дрофа, 2008.
10. Максаковский В.П. Преподавание географии в зарубежной школе. — М.: ВЛАДОС, 2001. — 368 с.

GEOGRAFIYA FANINI O‘QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Axmadaliyeva Qizlarxon Maxmudovna
Oltiariq tumani 26- umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada geografiya fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari va amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Ta’lim jarayonida interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, loyiha asosida o‘qitish hamda muammoli ta’lim texnologiyalarini qo‘llashning samaradorligi yoritilgan. Shuningdek, ushbu texnologiyalarning o‘quvchilarda geografik bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarni shakllantirishdagi o‘rni ochib berilgan. Tadqiqot natijalari zamonaviy pedagogik texnologiyalar geografiya ta’limi sifatini oshirish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy faoliyatini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *geografiya ta’limi, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, raqamli ta’lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, kompetensiyaviy yondashuv, loyiha metodi, muammoli ta’lim, innovatsion ta’lim.*

Kirish. Jahon ta’lim tizimida yuz berayotgan tub o‘zgarishlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi hamda ta’limning kompetensiyaviy modelga o‘tishi fanlarni o‘qitish metodikasini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtai nazardan, geografiya fanini o‘qitish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash masalasi dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki geografiya fani o‘quvchilarda tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni anglash, fazoviy tafakkurni shakllantirish, ekologik madaniyatni rivojlantirish hamda global muammolarga nisbatan ongli munosabatni qaror toptirishga xizmat qiluvchi muhim fanlardan biridir.

Bugungi kunda an’anaviy ta’lim metodlari o‘quvchilarning bilimlarni mustaqil egallashi, tahliliy fikrlashi va amaliy faoliyatga tayyorligini to‘liq ta’minlay olmayapti. Shu sababli geografiya ta’limida interfaol metodlar, muammoli ta’lim, loyiha metodi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, geoinformatsion tizimlar (GIS), multimedia vositalari hamda raqamli ta’lim resurslaridan samarali foydalanish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur texnologiyalar o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshirish, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va geografik bilimlarni chuqur o‘zlashtirishga xizmat qiladi[1].

Mamlakatimizda ham ta’lim sifatini oshirish, o‘quv jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish hamda xalqaro ta’lim standartlariga mos raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Shu bois geografiya fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlarini o‘rganish muhim ilmiy tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi[13].

Mazkur maqolaning maqsadi geografiya fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning samaradorligini tahlil qilish, ularning o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o‘rnini aniqlash hamda ta’lim jarayonini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari sifatida geografiya ta’limida qo‘llanilayotgan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tahlil qilish, ularning didaktik imkoniyatlarini aniqlash hamda ta’lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini baholash belgilab olindi.

Adabiyotlar tahlili.

Geografiya fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalasi so‘nggi yillarda pedagogika va geografiya ta’limi metodikasi sohasida faol tadqiq etilayotgan yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu masala bo‘yicha xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan qator ilmiy izlanishlar olib borilgan bo‘lib, ularda innovatsion ta’lim texnologiyalarining o‘quv jarayoni samaradorligini oshirishdagi o‘rni asoslab berilgan.

Pedagogik texnologiyalar nazariyasining shakllanishi va rivojlanishiga V.P. Bespalko, M.V. Klarin, G.K. Selevko, B.T. Lixachyov kabi olimlar katta hissa qo‘shgan. Xususan, V.P. Bespalko pedagogik texnologiyani o‘quv jarayonini oldindan loyihalash va kafolatlangan natijaga erishishni ta’minlaydigan tizim sifatida izohlaydi. G.K. Selevko esa pedagogik texnologiyalarni ta’lim maqsadlariga erishishga xizmat qiluvchi metodlar, vositalar va shakllarning yaxlit tizimi sifatida tavsiflaydi.

Geografiya ta’limi metodikasi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda geografik bilimlarni shakllantirishda interfaol metodlarning ahamiyati alohida ta’kidlangan. N.N. Baranskiy, I.S. Matrusov va V.P. Maksakovskiylarning ilmiy ishlarida geografiya fanini o‘qitishda xaritalar, amaliy mashg‘ulotlar va muammoli vaziyatlardan foydalanish o‘quvchilarning geografik tafakkurini rivojlantirishning muhim omili sifatida baholangan.

So‘nggi yillarda geografiya ta’limida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va geoinformatsion tizimlardan foydalanish masalalariga ham katta e’tibor qaratilmoqda. Xorijiy tadqiqotchilar tomonidan GIS texnologiyalarining fazoviy fikrlashni rivojlantirish, geografik ma’lumotlarni tahlil qilish hamda o‘quvchilarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini shakllantirishdagi imkoniyatlari keng yoritilgan. Ushbu texnologiyalar geografik jarayon va hodisalarni vizuallashtirish orqali ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishi aniqlangan.

O‘zbekistonlik olimlar tomonidan ham geografiya ta’limini modernizatsiya qilish masalalari bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borilgan. Jumladan, geografiya fanini kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘qitish, innovatsion metodlarni qo‘llash va raqamli ta’lim resurslaridan foydalanishning metodik asoslari tadqiq etilgan. Mazkur tadqiqotlarda zamonaviy pedagogik texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish, ta’lim sifatini oshirish va amaliy faoliyatga tayyorlashning muhim vositasi ekanligi qayd etilgan.

Tahlil qilingan ilmiy adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, geografiya fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalasi keng o‘rganilgan bo‘lsa-da, ularning geografiya ta’limi samaradorligiga ta’sirini kompleks baholash, ayniqsa umumta’lim maktablari sharoitida qo‘llashning metodik jihatlarini yanada takomillashtirish zarurati mavjud. Shu bois mazkur tadqiqot geografiya fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish samaradorligini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot davomida geografiya fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ta’lim samaradorligiga ta’siri tahlil qilindi. O‘rganishlar natijasida interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, loyiha asosida o‘qitish va muammoli ta’lim elementlarini qo‘llash o‘quvchilarning geografik bilimlarni o‘zlashtirish darajasi hamda amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, an’anaviy darslarda o‘quvchilarning faolligi asosan o‘qituvchi tomonidan boshqarilsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilar ta’lim jarayonining faol subyektiga aylanadi. Natijada o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish ko‘nikmalari rivojlanadi. Ayniqsa, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “B-B-B”, “INSERT”, “Case-study” kabi interfaol metodlar geografik hodisa va jarayonlarni chuqurroq anglash imkonini yaratadi.

Geografiya darslarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish geografik obyekt va jarayonlarni vizual tarzda namoyish etishga xizmat qiladi. Elektron xaritalar, multimedia taqdimotlari, videomateriallar va virtual ekskursiyalar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi hamda murakkab geografik tushunchalarni oson o‘zlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, geoinformatsion tizimlar (GIS) asosida tashkil etilgan amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchilarda fazoviy fikrlash va tadqiqotchilik kompetensiyalarini shakllantirishga imkon yaratadi.

Loyiha asosida o‘qitish texnologiyasining qo‘llanilishi o‘quvchilarning mustaqil izlanish olib borish, ma’lumotlarni tahlil qilish va amaliy natijalar ishlab chiqish ko‘nikmalarini rivojlantirishi kuzatildi. Masalan, mahalliy hududlarning tabiiy resurslari, ekologik muammolari yoki demografik jarayonlarini o‘rganishga bag‘ishlangan loyihalar geografik bilimlarning amaliy ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Geografiya ta’limida muammoli ta’lim texnologiyasidan foydalanish o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirib, ularni geografik hodisa va jarayonlarning mohiyatini mustaqil o‘rganishga undaydi. Global iqlim o‘zgarishi, cho‘llanish, suv taqchilligi va urbanizatsiya kabi zamonaviy geografik muammolarni tahlil qilish jarayonida o‘quvchilarda analitik va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari rivojlanadi, shuningdek, muammolar yechimiga nisbatan ilmiy asoslangan yondashuv shakllanadi.

Tadqiqot natijalari zamonaviy pedagogik texnologiyalarni geografiya ta’limiga integratsiyalash o‘quvchilarning bilim sifati, fan bo‘yicha qiziqishi va amaliy faoliyatga tayyorgarligini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarni samarali qo‘llash uchun o‘qituvchilarning raqamli kompetentligini rivojlantirish, ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va zamonaviy elektron ta’lim resurslari bilan ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Olingan natijalar geografiya fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish ta’lim sifatini oshirishning samarali vositalaridan biri ekanligini tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari geografiya fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri ekanligini ko‘rsatdi. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari o‘quvchilarning geografik bilimlarni puxta o‘zlashtirishiga, mustaqil fikrlash, tahlil qilish va amaliy faoliyat ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, loyiha asosida o‘qitish hamda muammoli ta’lim usullarining qo‘llanilishi dars jarayonini faollashtiradi va o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Tadqiqot davomida geografiya ta’limida raqamli ta’lim resurslari, elektron xaritalar va geoinformatsion tizimlardan foydalanish o‘quvchilarning fazoviy tafakkurini rivojlantirish, geografik ma’lumotlarni tahlil qilish va tadqiqotchilik kompetensiyalarini shakllantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonini individuallashtirish va o‘quvchilarning ta’lim natijalarini yaxshilash imkoniyatlarini kengaytirishi bilan ahamiyatlidir.

O‘rganilgan ilmiy manbalar va olingan natijalar asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Geografiya fanini o‘qitishda interfaol metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalardan muntazam foydalanishni kengaytirish.
2. Geografiya o‘qituvchilarining axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda GIS dasturlari bo‘yicha kasbiy kompetentligini oshirish.
3. Ta’lim muassasalarini zamonaviy kompyuter texnikasi, multimedia vositalari va elektron ta’lim resurslari bilan ta’minlash.
4. Geografiya darsliklari va o‘quv-metodik majmualariga raqamli ta’lim elementlarini keng joriy etish.
5. Geografiya ta’limida loyiha va tadqiqotchilik faoliyatiga asoslangan o‘quv topshiriqlarining ulushini oshirish.
6. Virtual ekskursiyalar, elektron xaritalar va geoinformatsion texnologiyalar asosida amaliy mashg‘ulotlar tashkil etishni takomillashtirish.

Xulosa qilib aytganda, geografiya fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni samarali qo‘llash ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarda geografik kompetensiyalarni shakllantirish hamda ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos ravishda

tayyorlashning muhim sharti hisoblanadi. Mazkur texnologiyalarni ta’lim amaliyotiga keng joriy etish geografiya ta’limining innovatsion rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Bespalko V.P. Pedagogika i progressivnye texnologii obucheniya. – Moskva: Pedagogika, 1995. – 336 s.
2. Selevko G.K. Sovremennye obrazovatelnye texnologii. – Moskva: Narodnoe obrazovanie, 1998. – 256 s.
3. Klarin M.V. Innovatsionnye modeli obucheniya v zarubejnyx pedagogicheskix poiskax. – Moskva: Arna, 1994. – 222 s.
4. Polat E.S. Novye pedagogicheskie i informatsionnye texnologii v sisteme obrazovaniya. – Moskva: Akademiya, 2009. – 272 s.
5. Maksakovskiy V.P. Teoriya i metodika obucheniya geografii. – Moskva: Vlados, 2010. – 544 s.
6. Baranskiy N.N. Metodika prepodavaniya ekonomicheskoy geografii. – Moskva: Prosveshchenie, 1990. – 304 s.
7. Khodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 416 b.
8. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2008. – 180 b.
9. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006. – 260 b.
10. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2003. – 172 b.
11. Abduqodirov A.A. Ta’lim jarayonini axborotlashtirish nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2012. – 245 b.
12. Jo‘rayev R.X., Ziyomuhammedov B. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. – 284 b.
13. Soliyev A., Mahamadaliyev R. Geografiya ta’limi metodikasi. – Toshkent: Universitet, 2018. – 312 b.
14. Asanov I., Nabixonov M. Geografiya o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 280 b.
15. National Research Council. Learning to Think Spatially: GIS as a Support System in the K–12 Curriculum. – Washington, DC: National Academies Press, 2006. – 332 p.
16. Bednarz S.W. Geographic Information Systems: A Tool to Support Geography and Environmental Education // GeoJournal. – 2004. – Vol. 60. – P. 191–199.
17. Favier T.T., van der Schee J.A. The Effects of Geography Lessons with Geospatial Technologies on the Development of High School Students’ Relational Thinking // Computers & Education. – 2014. – Vol. 76. – P. 225–236.
18. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO Publishing, 2017. – 63 p.
19. United Nations. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. – New York: UN, 2015. – 41 p.
20. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari hamda “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2023.

GEOGRAFIYA TA’LIMIDA VIRTUAL GLOBUSLARDAN FOYDALANISH: “YERNING SHAKLI VA KATTALIGI” MISOLIDA

Nutfulloyeva Madina G’iyos qizi,

Mustaqil izlanuvchi, Buxoro davlat pedagogika instituti

“Biologiya va geografiya” kafedrasi 2-bosqich magistranti.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada geografiya ta’limida virtual globuslar, xususan Google Earth, NASA WorldWind va Cesium platformalaridan foydalangan holda “Yerning shakli va kattaligi” mavzusini o‘rgatishning samaradorligi o‘rganiladi. Darsda virtual globuslardan foydalanish talabalarning fazoviy tafakkuri va geografik tushunchalarni chuqurroq anglashiga ko‘maklashadi. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xaritalar va interaktiv vizual vositalar geografiya darslarida mavzuni aniq tushuntirishga va o‘quvchilarda geografik tafakkur hamda mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi.*